

Statssekretær Lotte Grepp Knutsen,
Barne- og likestillingsdepartementet

Konferanse for de fylkeskommunale rådene for likestilling av funksjonshemmede

12. mai 2009, Scandic Hotel, Hamar

Arr.: Rådet for likestilling av funksjonshemmede i Oppland

Sjekkes mot fremførelse!

Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven er tatt i bruk, hva innebærer det i praksis?

1. Innledning

- Takk for invitasjonen. Jeg er glad for å få anledning til å møte de fylkeskommunale rådene og presentere regjeringens politikk for å fremme økt deltakelse og likestilling for personer med nedsatt funksjonsevne.
- Arbeidet for å fremme deltakelse og likestilling for personer med nedsatt funksjonsevne inngår i et samlet arbeid for å sikre at alle skal behandles likeverdig uavhengig av kjønn, alder, seksuell orientering, funksjonsevne, hudfarge, etnisitet, religion m.v. Dette arbeidet koordineres av Barne- og likestillingsdepartementet.
- Regjeringens grunnlag for arbeidet med å sikre at alle skal behandles likeverdig ligger i Soria-Moria erklæringen.
- ”Norge skal bli verdens mest inkluderende samfunn”. For å nå målet om et inkluderende samfunn, må vi sikre like muligheter og retter for alle.

Odd Walter Syltevik fra Trondheim var leder i Norges handikapforbund for rundt 30 år siden. Han er rullestolbruker, og

ble mye brukt som foreleser for arkitektstudentene ved NTH. Når han argumenterte for at bygninger måtte ha heis, ikke bare trapper, reagerte studentene. Heis ble dyrt, og de fleste kunne jo gå trappen. Det var da han pleide å presentere den billigste løsningen for å komme opp i etasjene; en taustige i stedet for trapp. Syltevik forteller at studentene ofte ble indignerte. Det var et meningsløst forslag. Da ville jo bare noen få klare å komme opp i etasjene. Dette var jo nettopp Sylteviks poeng. Vi bestemmer hvem som skal være med og hvem som må stå utenfor. Ofte tenker vi ikke over diskriminering før den berører oss selv.

- Det er bare ett standpunkt til dette. Alle skal med!
- I 2007 kom en ny lov om råd eller annen representasjons -ordning i kommuner og fylkeskommuner for personer med nedsatt funksjonsevne. De fylkeskommunale rådene har en viktig funksjon når det gjelder brukermedvirkning. Etter § 1 i loven skal kommuner og fylkeskommuner sørge for at personer med nedsatt funksjonsevne blir sikret en åpen, bred og tilgjengelig medvirkning i arbeidet med saker som er særlig viktige for personer med nedsatt funksjonsevne.
- Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven trådt i kraft 1. januar i år. Loven vil fylle et tomrom i norsk diskrimineringslovgivning og setter Norge i front når det gjelder lovgivning på dette området i Norden. Vi ser allerede de første resultatene av loven. Her kan nevnes turveien i Lørenskog hvor verneinteresser ble satt opp mot plikten til universell utforming. Jeg kan også nevne at LDO har fått en rekke klagesaker, bl a om manglende tilgjengelighet til butikker på Karl Johan (Ving m fl).
- Loven har kommet til etter et omfattende utredningsarbeid og i et nært og godt samarbeid blant annet med brukerorganisasjonene og Statens råd for likestilling av funksjonshemmede.
- Arbeidet med å fremme likestilling og deltakelse for personer med nedsatt funksjonsevne stopper ikke med at loven har trått i kraft.

Loven er en viktig plattform for videre arbeid og inngår som et av flere virkemidler regjeringen tar i bruk for å sette fortgang i arbeidet med å nå de politiske målene på dette området.

- Vi er utålmodige! Derfor er vi opptatt av at denne loven så raskt som mulig fullt ut kommer til anvendelse. Det er likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) som håndhever store deler av loven. Det er, som dere sikkert har lagt merke til, et omfattende informasjonsarbeid knyttet til den nye loven. Men vi trenger hjelp fra alle gode krefter!
- Jeg ser i media at en rekke organisasjoner er på banen bl.a. Norges Handikapforbund vedrørende manglende tilgjengelighet til butikker på Karl Johan og FFO med Sola lufthavn i Stavanger.
- Vi trenger en bred mobilisering for å gjøre loven kjent og medvirke til at loven tas i bruk av de som nå får styrket sine rettigheter. Her håper jeg at også de fylkeskommunale - og de kommunale rådene kan bidra! Av den grunn er jeg glad for å komme hit i dag for å informere om loven og vårt videre arbeid.
- Det er i kommunene personer med nedsatt funksjonsevne bor, arbeider og tilbringer mye av sin fritid. En av de største utfordringene er derfor å sikre at kommunene følger opp den nye diskriminerings- og tilgjengelighetsloven. Det er også viktig at kommuner i langt større grad tar hensyn til personer med nedsatt funksjonsevne i sitt løpende arbeid på ulike sektorområder. Vi har fått lovfestet kommunale råd for personer med nedsatt funksjonsevne. I den siste oversikten vi sitter inne med har 408 av 430 kommuner etablert råd (95 %). Departementet følger nå opp gjennom fylkesmennene de resterende kommunene.
- Vi håper disse rådene kan spille en mer aktiv rolle i å medvirke til at kommunene blir flinkere til å ta hensyn til personer med nedsatt funksjonsevne i alt sitt arbeid. Personer med nedsatt funksjonsevne er en heterogen gruppe. Nedsatt funksjonsevne kan være dårlig syn, hørsel, bevegelsesevne, allergier, psykisk funksjon, kognitiv

funksjon og mye annet. Mennesker med nedsatt funksjonsevne har ulikt kjønn, alder etnisitet osv. Det er derfor viktig at de kommunale rådene er bevisst på at det er mange ulike forhold i det fysiske og sosiale miljøet som skaper barrierer for deltakelse.

- Jeg vil også nevne at departementet arbeider med å forberede ratifisering av FN-konvensjonen for like rettigheter for personer med nedsatt funksjonsevne. Dette er omfattende. Alle departementene har gjennomgått sin sektor for å forsikre seg om at det ikke er lover som er i motstrid til konvensjonen. Som vi visste på forhånd, må vergemålslovgivningen endres for at vi skal kunne tilfredsstille konvensjonens bestemmelser om rettslig handleevne. Justisdepartementet regner med å kunne legge fram sitt forslag til ny vergemålslov i løpet av året. Helse- og omsorgsdepartementet har tatt initiativ til en ny vurdering av om tvangsbestemmelsene i lov om psykisk helsevern er fullt ut forenlige med konvensjonen. Vurderingen gjøres i Utenriksdepartementets rettsavdeling og er ennå ikke avsluttet.

Planen er at Stortinget i vårsesjonen 2010 skal kunne behandle et forslag fra Regjeringen om ratifikasjon. Blir det nødvendig å endre tvangsbestemmelsene, vil ratifikasjonen imidlertid kunne bli forsinket. Men – som dere skjønner – betyr ikke det at vi ikke tar konvensjonen alvorlig. Det betyr tvert imot at vi vil forsikre oss om at vi ikke bryter de forpliktelsene vi påtar oss når vi ratifiserer. Konvensjonen vil bli et viktig rammeverk for regjeringens videre arbeid knyttet til personer med nedsatt funksjonsevne. Vi tar sikte på å fremme en sak om ratifisering av konvensjonen høsten 2009. Hele konvensjonen er forøvrig oversatt til norsk og lagt ut på BLD sin hjemmeside.

2. Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven (DTL-loven)

- 1. januar 2009 trådte diskriminerings- og tilgjengelighetsloven i kraft. Loven gir et rettslig vern mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne, på alle samfunnsområder. Hittil har

diskriminerings -vernet for personer med nedsatt funksjonsevne kun omfattet arbeidslivet.

Lovens struktur

- Loven inneholder en diskrimineringsdel etter mønster av likestillingsloven (kjønn) og diskrimineringsloven (etnisitet, religion mv.), og en tilgjengelighetsdel. I tillegg kommer en aktivitets- og rapporteringsplikt.
- Diskrimineringsdelen har et forbud mot direkte og indirekte diskriminering, forbud mot trakassering, forbud mot instruks om å diskriminere mv.
- Mulighet til deltakelse for alle avhenger av at samfunnet vårt er tilgjengelig. Å skape et universelt utformet samfunn gjennom å sikre en likeverdig fysisk tilgjengelighet, er avgjørende for at personer med nedsatt funksjonsevne skal kunne delta. Med universell utforming menes uforming eller tilrettelegging av *hovedløsningen i de fysiske forholdene slik at virksomhetens alminnelige funksjon kan benyttes av flest mulig.*
- Vi ønsker å komme bort fra en tankegang hvor individet blir definert som problemet, og hvor spesielle tiltak for personer med nedsatt funksjonsevne blir løsningen. Universell utforming av det fysiske miljø innebærer en likeverdig form for tilgjengelighet slik at hovedløsningen, for eksempel en hovedinngang, kan brukes av flest mulig. Dette gjelder ikke bare personer med nedsatt funksjons -evne, men også for eksempel familier med barn i barnevogn og eldre.

Plikt til universell utforming

- Plikt til *universell utforming* gjelder for offentlige og private virksomheter rettet mot allmennheten. Brudd på plikten er å anse som diskriminering med mindre plikten medfører en uforholdsmessig byrde. Ved behandlingen av loven i Stortinget hadde Arbeids- og sosialkomiteen synspunkter på uforholdsmessighetsvurderingen. Det ble trukket frem at det er

viktig å vurdere tiltakets effekt og deretter konsekvensene. Ved vurderingen av om utformingen eller tilretteleggingen medfører en uforholdsmessig byrde, skal det særlig legges vekt på tilretteleggingens effekt for å nedbygge funksjonshemmende barrierer, hvorvidt virksomhetens alminnelige funksjon er av offentlig art, de nødvendige kostnadene ved tilretteleggingen, virksomhetens ressurser, sikkerhetsmessige hensyn og vernehensyn.

- BLD arbeider nå med en egen veileder om plikten til generell tilrettelegging (dtl § 9). Den vil være klar før sommeren 2009.
- LDO kommer snart med en veileder om dtl § 9 som er spesielt rettet mot private virksomheter som spisesteder, foretninger m v.

Tidsfrister for universell utforming

- Et flertall av Syseutvalget foreslo tidsfrister for krav om universell utforming av nye og eksisterende bygninger og anlegg mv. Tidsfristene ble av utvalget satt til 1. januar i år for nye bygninger og 1. januar 2019 for oppgradering av eksisterende bygninger til universell utforming.
- Regjeringen gikk isteden inn for at krav til nye bygninger tas inn i plan- og bygningsloven og i skjerpede krav i teknisk forskrift. Når det gjelder oppgradering av bestående bygninger går Regjeringen inn for en gradvis og prioritert tilnærming ved at det åpnes for forskrifter med tidsfrister knyttet til nærmere angitte bygningskategorier. Plan- og bygningsloven er nå vedtatt av Stortinget. Stortinget har gått lenger enn Regjeringens forslag i og med at det innføres en plikt til universell utforming av nye arbeidsbygninger i plan- og bygningsloven.
- For nye transportmidler til bruk for allmennheten, vil det om kort tid bli innført krav om universell utforming i sektorregelverket for transportmidler. Nytt materiell som anskaffes nå, samt eksisterende jernbanemateriell som gjennomgår større

oppgradering skal tilfredsstillende de nye forskriftene om universell utforming.

- Det er innført tidsfrister for universell utforming av IKT i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven. Kravet gjelder IKT med et brukergrensesnitt rettet mot allmennheten. Fristen er satt til 1. juli 2011 for ny IKT, og fra 1. januar 2021 for eksisterende IKT. Direktoratet for forvaltning og IKT (DIFI) skal håndheve kravene.

Håndheving og reaksjoner

- Loven håndheves av Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) og Likestillings- og diskrimineringsnemnda. Disse organene håndhever fra før diskrimineringsvernet for andre grunnlag, som kjønn, etnisitet, religion mv. og diskrimineringsvernet knyttet til nedsatt funksjonsevne i arbeidslivet.

3. Loven i praksis? - Likestilling, diskriminering, universell utforming og sosial bærekraft.

Universell utforming i plan- og utformingsarbeid

- Universell utforming skal, så langt som mulig, ivareta behovene til personer med nedsatt funksjonsevne. Det gjelder funksjonsnedsettelse i forhold til blant annet bevegelse, syn, hørsel og forståelse (kognitive funksjonsnedsettelse). Det vil være tilfeller hvor universell utforming ikke kan dekke alle behov. Da må vi bruke andre virkemidler.
- På samme måte som likestilling og ikke-diskriminering berører mange samfunnsområder og livssituasjoner, vil universell utforming være aktuell overalt hvor vi ferdes. Det berører oss under utdanning, i arbeidslivet, i fritiden, som forbrukere mv. For noen vil det være helt avgjørende at omgivelsene er universelt utformet for at de skal kunne delta i samfunnslivet.

For de fleste av oss vil det være en fordel. Ikke minst i et samfunn med økende antall eldre.

Sosial bærekraft

- Universell utforming er inkludert i Norges strategi for bærekraft som ble lagt fram i fjor høst (Kap 6.6 Bærekraftig økonomisk og sosial utvikling i Nasjonalbudsjettet for 2008).
- Den praktiske begrunnelsen for å inkludere universell utforming i bærekraftstrategien er blant annet de utfordringene velferdsstaten står overfor. Demografiske prognoser viser at det blir flere eldre og færre unge. Det betyr større utgifter for velferdsstaten og færre til å stå for inntjeningen. Samtidig kan det bli vanskelig å dekke arbeidskraftbehovet innen pleie- og omsorgssektoren. Universell utforming kan medvirke til at flere kan komme i jobb og stå i arbeid lenger. Flere kan klare seg bedre i det daglige med mindre assistanse. Forskning har vist at det er samfunnsøkonomisk lønnsomt å utforme nye boliger med livsløpsstandard som gir god tilgjengelighet for personer med nedsatt funksjonsevne. Den lille ekstrakostnaden ved å gi boligene livsløps -standard tas inn igjen av redusert forbruk av spesielle omsorgstilbud og liggetid etter sykehusbehandling.

Realistisk syn på nytte-, kostnader og konsekvenser

- Det er viktig å ha et nyansert og reflektert syn på kostnader ved universell utforming. Analyser innen byggsektoren og transportsektoren har konkludert med kostnader på flere ti - talls milliarder kroner for å gjøre eksisterende bygninger, veier og transportmidler universelt utformet.
- Vi har store utfordringer med hensyn til å skape en økt bevissthet om universell utforming i vedlikeholdsarbeid. I nye studier av arbeidsmetoder og forutsetninger for å benytte rehabiliteringsprosesser og vedlikehold av eksisterende bygninger, ser vi at det er mulig å gjøre mye innenfor de økonomiske rammene som er definert for vedlikehold. Et godt

eksempel er Kristiansand kommune som strategisk har benyttet vedlikeholdsprosjekter til samtidig å sikre tilgjengelighet.

- Når det gjelder kostnader ved nye anlegg, viser analyser at kostnadene er små, nærmet ubetydelige. Vi har interessante eksempler på nybygging av hurtigbåter med universell utforming i Rogaland som ble gjennomført *uten* ekstrakostnader. Forutsetningen er at kvalitetene innarbeides i planene fra starten.
- Vi skal ikke undervurdere kostnadene ved å gjøre eksisterende omgivelser universelt utformet, men vi skal heller ikke overvurdere dem. Små, viktige barrierer kan fjernes uten store kostnader og større endringer kan gjøres kostnadseffektivt gjennom skikkelig og systematisk planlegging og høy kompetanse.

4. Annen lovgivning

Regjeringen vil at likestilling og universell utforming skal styrkes i flere lover. Den nye plan- og bygningsloven er nå vedtatt av Stortinget. Universell utforming er en av de viktigste endringene i loven. Universell utforming er tatt inn i lovens formålsparagraf og skal gjennomsyre alle beslutninger etter loven. I tillegg er gjennomføring av universell utforming konkretisert både i plandelen og bygningsdelen.

- Regjeringen kommer med rikspolitiske retningslinjer for universell utforming i planleggingen. Retningslinjene er knyttet til Plan- og bygningsloven og utarbeides av Miljøverndepartementet.
- Nye publikumsbygg og nye arbeidsbygg skal være universelt utformet. Eksisterende publikumsbygg skal utbedres gradvis til universell utforming.
- Som en oppfølging av plikten til universell utforming av IKT holder *Fornyings- og administrasjonsdepartementet* i arbeidet

med å utvikle forskrifter. Arbeidet er i rute med mål om at plikten til nye IKT løsninger skal tre i kraft med frist til 1. juli 2011, og for eksisterende IKT løsninger fra 1. januar 2021.

5. Videre arbeid

Utredning av tilgang til varer, tjenester og informasjon

- Kirke- og kulturdepartementet vurderer nå om det bør stilles generelle krav til fjernsynsmediene om teksting og tegnspråktolking.
- BLD har satt i gang arbeidet med utredning av tilgang til varer og tjenester, herunder informasjon rettet mot allmennheten. Flere departementer er involvert. Det er etablert en egen referansegruppe med bl.a. de berørte organisasjonene for personer med nedsatt funksjonsevne. Utredningen skal være ferdig innen 1. juli 2009.

Diskrimineringslovutvalget

Regjeringen har satt ned et offentlig utvalg for å utrede et forslag om en samlet, mer helhetlig, og styrket diskrimineringslovgivning i Norge (Diskrimineringslovutvalget). Utvalget skal utrede og komme med forslag til en samlet lov mot diskriminering, og vurdere hvordan regler knyttet til tilgjengelighet og tilrettelegging for personer med nedsatt funksjonsevne kan ivaretas i loven. Diskrimineringslovutvalget skal legge fram sin utredning innen 1. juli 2009.

Ny handlingsplan for universell utforming og tilgjengelighet

- I Soria Moria - erklæringen slås det fast at regjeringen vil utarbeide en ny tverrsektoriell handlingsplan for tilgjengelighet til transport, bygg, informasjon og andre viktige samfunnsområder. Den nye handlingsplanen avløser gjeldende handlingsplan som koordineres av Miljøverndepartementet.

- I forbindelse med arbeidet med ny plan har vi innhentet, gjennom en spørreundersøkelse, innspill fra de kommunale og fylkeskommunale rådene for personer med nedsatt funksjonsevne. Disse innspillene har vært viktige i vårt videre arbeid med planen.
- Regjeringens visjon er at Norge skal være universelt utformet innen 2025. Målet med en ny plan er å fjerne hindringer og forebygge at nye hindringer skapes. Planen skal videre støtte opp under implementeringen av ny diskriminerings- og tilgjengelighetslov, ny plan- og bygningslov og annen ny lovgivning som omhandler universell utforming. Handlingsplanen skal også bidra til å oppfylle Norges forpliktelser ved en ratifisering av FN-konvensjonen om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne. Arbeidet med handlingsplanen er koordinert med arbeidet knyttet til Nasjonal transportplan 2010 – 2019 (NTP).
- Handlingsplanen fastsetter konkrete mål og tiltak med tidsfrister innenfor ulike sektorer og på tvers av sektorene. Visjonen og de konkrete målene skal nås gjennom en strategi som legger vekt på:
  - En helhetlig og tverrsektoriell innsats
  - Medvirkning og samarbeid
  - Sektoransvar
  - Rettslige virkemidler
  - Ikke-rettslige virkemidler – utnytte statens forvaltningsmakt, markedsrett, og bevilgningsmakt
  - Fokus på fire prioriterte innsatsområder.

Innsatsområdene i planen er uteområder/planlegging, bygninger, transport og IKT. Økt sysselsetting for personer med nedsatt funksjonsevne er et gjennomgående hensyn for tiltakene i planen. Innenfor disse områdene er det foretatt prioriteringer i f t tidsfastsettelse for ulike tiltak.

- Handlingsplanen viderefører flere gode tiltak fra Regjeringens handlingsplan for økt tilgjengelighet 2005-2008. Totalt er det innmeldt fra departementene nær 150 pågående eller planlagte tiltak til ny handlingsplan. Arbeidet viser et stort engasjement. Det har derfor vært nødvendig å fokusere på de viktigste tiltakene. Av den grunn er kun 50 tiltak, som i det vesentlige støtter opp under hovedinnsatsområdene, omtalt i denne handlingsplanen.
- BLD har i budsjettet for 2009 satt av 18,6 mill kr til oppfølging av handlingsplanen. Disse midlene vil i stor grad bli styrt mot tverrsektorielle og høyt prioriterte tiltak som kompetanseheving, tiltak i kommunene og utvikling av indikatorer for universell utforming. Andre departementer vil være ansvarlig for å finansiere egne tiltak innenfor departementenes ordinære budsjetttrammer. Gjennomføring og omfanget av tiltakene beskrevet i planen vil bli tilpasset de årlige budsjettforslagene og Stortingets behandling av disse.
- I tiltakspakken foreslo Regjeringen flere tiltak som vil fremme universell utforming. I pakken ligger det også øremerkede midler til universell utforming og tilgjengelighet på flere sektorer.
- Regjeringen la 13. mars fram stortingsmelding om nasjonal transportplan 2010 – 2019. I meldingen er det satt av 4,47 milliarder kroner til universell utforming og tiltak for å forbedre tilgjengeligheten innenfor transportsektoren.

6. Avslutning

Dagens utvikling kan kalles et paradigmeskifte. Det er ikke lenge siden politikken for personer med nedsatt funksjonsevne var definert primært som sosial- eller velferdspolitik, ”en person med nedsatt funksjonsevne ”var” sin diagnose. Nå er diskrimineringsvernet på plass”. Politikken er tydelig innenfor en

rekke departementers arbeid, og likestillings- og ikke – diskriminerings- perspektivene er sentrale føringer.

- Dette paradigmeskiftet har påvirket hvordan man ser på det fysiske miljøet. Vi har beveget oss fra spesielle tiltak for personer med nedsatt funksjonsevne til universell utforming som skal gi bedre tilgjengelighet på en måte som ikke er diskriminerende.
- Gjennom den nåværende handlingsplanen for økt tilgjengelighet har vi gjennomført et mangeårig pilotkommuneprosjekt for å få fram gode eksempler på hvordan man kan jobbe med økt tilgjengelighet/universell utforming på kommunalt nivå. Erfaringene med dette prosjektet vil vi ta med oss i oppfølgingen av den nye handlingsplanen og vi vil nå utvide pilotkommune -satsingene til også å gjelde fylker.

Selv om utfordringene er mange, så skal vi også ta oss tid til å være stolte over de resultater vi har oppnådd gjennom en betydelig innsats fra kommunalt, fylkeskommunalt og statlig nivå når det gjelder arbeidet med å bedre tilgjengeligheten og fremme universell utforming.

Gledelig var det å lese i New York Times for kort tid siden; Japan and the Scandinavian countries, Mr. Prodel said, have long been at the forefront of universal design, a movement conceived in the United States in the late 1980s in response to the stigma attached to design for people with disabilities. Norway has even incorporated the concept into its antidiscrimination legislation.

- Vi er glade for at dere er med på å sette loven og universell utforming på dagsorden, noe som er viktig for at vi skal nå vårt mål om deltakelse og likestilling.